

Peatükk 8

Plaatide stabiilsus

8.1. Sissejuhatus

383

8.1 Sissejuhatus

Vaatleme plaati, millele mõjuv koormus on plaadi tasandis.

- Koormus suhteliselt väike
  - tasandülesanne — plaat jääb tasapinnaliseks
- Koormus ületab kriitilise piiri
  - Mõlgid (mõlkumine) — stabiilsuse kadu
  - Analooogia tala stabiilsuse kaoga — tala nõttke
  - Erinevus talast — stabiilsuse kadumisega koos ei pruugi kaduda plaadi kandevõime — painduvate plaatide teooria.

Vt. lisaks R. Eek, L. Poverus, Ehitusmehaanika II, Tallinn, 1967 lk. 469–488.

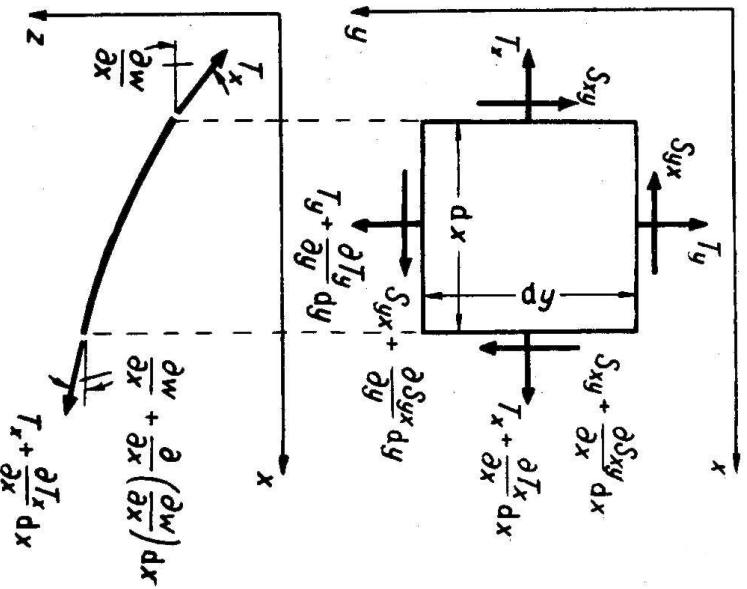

8.2 Kriitilise koormuse määramine staatilise tasakaalu meetodil

Seni oleme EPPDV tuletamisel arvesse võtnud vaid sisejõudusid (painde- ja vändemomente ning pöikjõudu), mis on põhjustatud plaadile mõjuvast pöikkoormusest. Hilijatud on olnud plaadi tasandis mõjuvad piki- ja nihkejõud ehk aheljõud. Stabiilsuse (ja suurte läbipainete) uurimisel tuleb aga needki arvesse võtta.

Idee:

- Plaadi elastse pinna diferentsiaalvõrrandisse (EPPDV) tuleb lisada liikmed, mis vastavad plaadi tasandis mõjuvatele jõududele.
- Tuleb leida plaadi läbipainde avaldis, mis rahuldaks nii EPPDV-t kui räjatingimusi.

Joonis 8.1: Plaadi element $dx - dy - h$ ja talle mõjuvad jõud

Vaatleme plaadi elementi servapikkus-
tega dx , dy ja h , millele mõjuvad piki-
jõud T_x ja T_y ning nihkejõud (tangent-
siaaljõud) $S_{xy} = S_{yx}$ (vt. joonis 8.1). Vas-
tavad ahelpinged^a $\sigma_x = T_x/h$, $\sigma_y = T_y/h$
ja $\tau_{xy} = S_{xy}/h$.

Staatilise tasakaalu korral peavad vaa-
deldavale elemendile mõjuvate summaar-
sete jõudude projektsioonid koordinaat-
telgedel olema nullid.

Eeldame, nagu eespoolgi, et pöörded on
väikesed ja seega $\cos \alpha \sim 1$ ning $\sin \alpha \sim$
 $\tan \alpha \sim \alpha$.

^aNBI! nagu teistelgi sisejõundudel on aheljõudude di-
mensioon N/m

Kuna x - ja y -telgede sihis mõjuvad vaid sisejõud siis saavad tasakaaluvõrrandid kuju

$$\frac{\partial T_x}{\partial x} + \frac{\partial S_{xy}}{\partial y} = 0, \quad \frac{\partial S_{xy}}{\partial x} + \frac{\partial T_y}{\partial y} = 0. \quad (8.1)$$

Projekteerides jõud T_x , T_y ja $S_{xy} = S_{yx}$ z -teljele saame n. täiendava jõu, mis tuleb lisada plaadi EPPDV-sse (6.10):

$$\frac{\partial^4 w}{\partial x^4} + 2 \frac{\partial^4 w}{\partial x^2 \partial y^2} + \frac{\partial^4 w}{\partial y^4} = \frac{1}{D} \left(p(x, y) + T_x \frac{\partial^2 w}{\partial x^2} + T_y \frac{\partial^2 w}{\partial y^2} + 2S_{xy} \frac{\partial^2 w}{\partial x \partial y} \right). \quad (8.2)$$

Valides põkkkoormuse $p = 0$, saamegi võrrandi kriitilise koormuse leidmiseks:

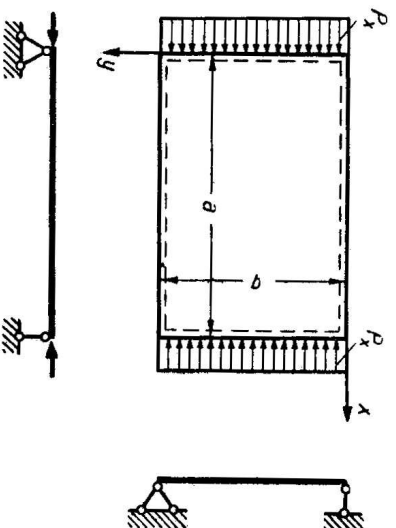
$$D \left(\frac{\partial^4 w}{\partial x^4} + 2 \frac{\partial^4 w}{\partial x^2 \partial y^2} + \frac{\partial^4 w}{\partial y^4} \right) = T_x \frac{\partial^2 w}{\partial x^2} + T_y \frac{\partial^2 w}{\partial y^2} + 2S_{xy} \frac{\partial^2 w}{\partial x \partial y}. \quad (8.3)$$

8.2.1. Ristkülikplaadi kriitilise koormuse leidmine

387

8.2.1 Ristkülikplaadi kriitilise koormuse leidmine

Jäigale kontuurile toetuv ühes sihis surutud plaat (joon. 8.2).

Joonis 8.2: Jäigale kontuurile toetuv ristkülikplaat.

- Koormus P_x on rakendatud plaadi servadel $x = 0$ ja $x = a$.
- $T_x = -P_x$, $T_y = S_{xy} = 0$
- Kriitilise koormuse määramise võrrand (8.3) lihtsustub

$$D \left(\frac{\partial^4 w}{\partial x^4} + 2 \frac{\partial^4 w}{\partial x^2 \partial y^2} + \frac{\partial^4 w}{\partial y^4} \right) + P_x \frac{\partial^2 w}{\partial x^2} = 0. \quad (8.4)$$

- Lahendit otsime analoogiliselt Navier' meetodiga kujul

$$w(x, y) = \sum_{m=1}^{\infty} \sum_{n=1}^{\infty} C_{mn} \sin \frac{m\pi x}{a} \sin \frac{n\pi y}{b}. \quad (8.5)$$

- (8.5) $\rightarrow$ (8.4)

$$\sum_{m=1}^{\infty} \sum_{n=1}^{\infty} \left\{ D \left[\left(\frac{m\pi}{a} \right)^2 + \left(\frac{n\pi}{b} \right)^2 \right]^2 - P_x \left(\frac{m\pi}{a} \right)^2 \right\} \sin \frac{m\pi x}{a} \sin \frac{n\pi y}{b} = 0. \quad (8.6)$$

- (8.6) peab kehtima iga x puhul $\Rightarrow$ üksikud sõltumatud võrrandid

$$P_x = \pi^2 D \frac{(m^2/a^2 + n^2/b^2)^2}{m^2/a^2} = \pi^2 D \frac{(m^2 b^2 + n^2 a^2)^2}{m^2 a^2 b^4}. \quad (8.7)$$

- Fikseeritud m korral omab P_x minimaalset väärtust $n = 1$ korral.
- Fikseeritud n korral sõltub minimaalset P_x tagav m väärtus suhtest a/b .

8.2.1. Riskütkiplaadi kriitilise koormuse leidmine

- $n = 1 \rightarrow$ (8.7) $\Rightarrow$

$$P_x = \frac{\pi^2 D}{a^2} \left(m + \frac{1}{m} \frac{a^2}{b^2} \right)^2. \quad (8.8)$$

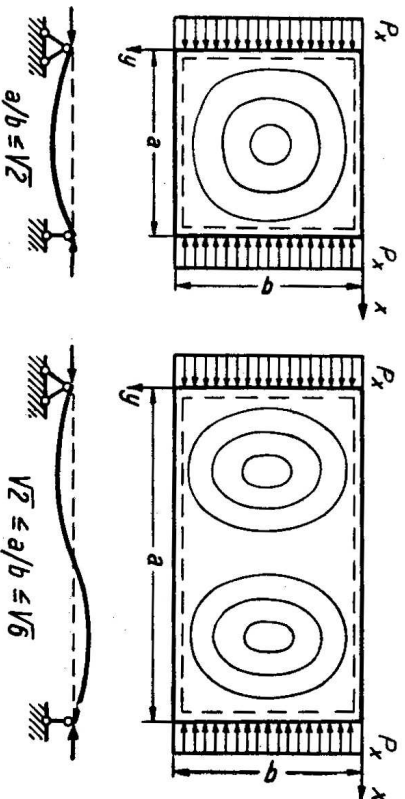
P_x minimumile vastab

$$\frac{d}{dm} \left(m + \frac{1}{m} \frac{a^2}{b^2} \right) = 1 - \frac{1}{m^2} \frac{a^2}{b^2} = 0 \quad \Rightarrow \quad m = \frac{a}{b}. \quad (8.9)$$

- Kuna poollainete arv m saab olla vaid täisarv, kuid küljepikkuste suhe a/b ei pruugi olla täisarv, siis pole tulemus otseselt rakendatav.
  - Leiame millise a/b väärtuse korral annavad m ja $m + 1$ poollainet sama kriitilise koormuse P_{kr} : $m \ \& \ m + 1 \rightarrow$ (8.8) $\Rightarrow$

$$\frac{a}{b} = \sqrt{m(m+1)} \quad (8.10)$$

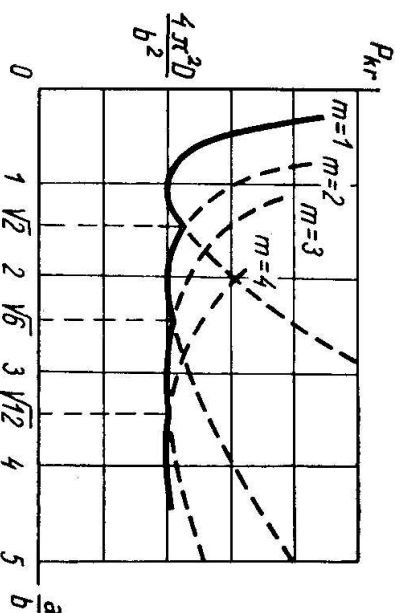
- Teisisõnu, piir ühe ja kahe poollaine vahel on $a/b = \sqrt{2}$, kahe ja kolme vahel $a/b = \sqrt{6}$, kolme ja nelja vahel $a/b = \sqrt{12}$ jne. (vt. joonised 8.3 ja 8.4).

Joonis 8.3: Ühe ja kahe poolainega mõlkumiskujud.

- Üksikud kõverad joonisel 8.4 vastavad poolainete arvule $m = 1, 2, 3, \dots$. On selge, et kriitiline koormus P_{kr} omab minimaalset väärtust $4\pi^2 D/b^2$ juhul kui a/b on täisarv. Viimase joonise põhjal on selge, et juhtude $a/b \geq 1$ korral (koormus on rakendatud lühematele külgedele ja mõjub seega pikemate külgede sihis) sobib kriitiliseks koormuseks see sama minimaalne väärtus

$$P_{kr} = \frac{4\pi^2 D}{b^2}. \quad (8.11)$$

Joonis 8.4: Kriitiline koormus sõltuvana suhtest a/b .

- Juhtudel kui $a/b < 1$ (koormus on rakendatud pikematele külgedele ja mõjub seega lühemate külgede sihis) on $m = n = 1$ ja valemist(8.8) saame

$$P_{kr} = \frac{\pi^2 D}{a^2} \left(1 + \frac{a^2}{b^2} \right)^2. \quad (8.12)$$

- Kui $a/b \ll 1$, siis saab viimane kuju

$$P_{kr} = \frac{\pi^2 D}{a^2}. \quad (8.13)$$

Kriitilise pinge leidmiseks jagatakse kriitiline koormus plaadi paksusega h :

$$\sigma_{kr} = \frac{P_{kr}}{h}. \quad (8.14)$$

Arvestades, et $D = Eh^3/[12(1 - \nu^2)]$ saame pikemate külgede sihis surrutud plaadi ($a/b > 1$) jaoks

$$\sigma_{kr} = \frac{\pi^2 E}{3(1 - \nu^2)} \left(\frac{h}{b}\right)^2 \quad (8.15)$$

ja lühemate külgede sihis surrutud plaati ($a/b < 1$) jaoks

$$\sigma_{kr} = \frac{\pi^2 E}{12(1 - \nu^2)} \left(\frac{h}{a}\right)^2 \left(1 + \frac{a^2}{b^2}\right)^2. \quad (8.16)$$

Sisukord

Eessõna	1
1 Sissejuhatus	3
1.1 Elastusteooria ehk elastsusõpetus	4
1.2 Mehaanika harud	6
1.2.1 Jäiga keha mehaanika	7
1.2.2 Pideva keskkonna mehaanika	8
1.2.3 Tehniline mehaanika	9

1.3	Ülevaade tehnilise mehaanika põhimõistetest, hüpoteesidest ja võrranditest	10
1.3.1	Staatika	10
1.3.2	Tugevusõpetus	24
1.4	Elastusteooria ülesanded	50
1.5	Klassikalise elastusteooria põhieeldused ja põhihüpoteesid	51
2	Pinge	54
2.1	Jõud ja pinged	55
2.2	Tasakaalu diferentsiaalvõrrandid	60
2.3	Pinged kaldpinnal, rajatingimused keha pinnal	65
2.4	Peapinged, pinge invariantid	68
2.5	Pingetensor	73
2.6	Ülesanded	76

3	Deformatsioon	80
3.1	Siire ja deformatsioon	81
3.1.1	Cauchy seosed	81
3.1.2	Orienteeritud lõigu pikenemine	87
3.2	Deformatsioonitensor	91
3.3	Ruumdeformatsioon ehk suhteline mahumuutus	92
3.4	Pidevustingimused	93
3.5	Üldistatud Hooke'i seadus	98
3.5.1	Deformatsioonide avaldamine pingete kaudu	98
3.5.2	Hooke'i seadus ruumdeformatsiooni jaoks	101
3.5.3	Pingete avaldamine deformatsioonide kaudu	102
3.5.4	Anisotroopsed kehad	104
3.6	Elastsusjõu töö ja deformatsiooni potentsiaalne energia	108

4	Elastusteooria põhivõrrandid, nende lahendusmeetodid ja lihtsamad ruumilised ülesanded	113
4.1	Elastusteooria põhivõrrandid	114
4.2	Elastusteooria ülesannete lahendusmeetodid	118
4.2.1	Elastusteooria ülesannete lahendamine sirretes	119
4.2.2	Elastusteooria ülesande lahendamine pingetes	122
4.3	Lihtsamad ruumilised ülesanded	126
4.3.1	Konstantse ristlõikega ümarvarraste vääne	127
4.3.2	Prismaatiliste varraste puhas paine	132
4.3.3	Plaadi puhas paine	136
4.3.4	Varda tõmme omakaalu mõjul	139
4.3.5	Ülesanded	142
5	Elastusteooria tasandülesanne	143
5.1	Tasandülesande mõiste	144

5.2	Tasanddeformatsioon	145
5.3	Tasandpingus	150
5.4	Tasandülesande lahendamine pingetes	151
5.5	Biharmoonilise võrrandi lahendamine polinoomides	156
5.6	Konsooli paine	166
5.7	Ühtlaselt koormatud tala paine	186
5.8	Hüdrostaatilisel koormatud tugiseina arvutus.	196
5.9	Hüdrostaatilisel koormatud vertikaalne konsool	202
5.10	Tasapinnalised ülesanded polaarkoordinaatides	204
5.10.1	Tasakaaluvõrrandid ja Airy' pingefunktsioon	204
5.10.2	Deformatsioonikomponendid polaarkoordinaatides	206
5.11	Kõvera tala paine	207
5.12	Pöörlev ketas	210
5.13	Radiaalne pingus.	214
5.14	Kiilu surve.	215

5.15	Koondatud jõu mõju poolruumile	219
5.16	Näide: joonkoormuse mõju pooltasandile	227

6 Õhukeste plaatide paine

239

6.1	Plaatide paindeteooria põhimõisted ja hüpoeesid	239
6.2	Deformatsioonide avaldamine plaadi punkti siirete ja läbipainde kaudu.	246
6.3	Plaadi elastse pinna võrrand	249
6.4	Sisejõud	252
6.4.1	Toereaktsioonid	256
6.5	Rajatingimused	258
6.6	Ühtlaselt koormatud plaatide lihtsamad paindeülesanded	263
6.6.1	Silindriline paine	263
6.6.2	Ühtlaselt koormatud järgalt kinnitatud elliptiline plaat	267
6.7	Elastse pinna võrrandi lahendamine ristkülikulise plaadi korral	272

6.7.1	Navier' meetod — lahendus kahekordsetes trigonomeetrilistes ridades	272
6.7.2	Võrgumeetod ehk lõplike vahede meetod	290

7 Telgsümmeetrilised pinged ja deformatsioonid pöördekehades

317

7.1	Üldvõrrandid	318
7.2	Ümarplaadi paine	326
7.3	Telgsümmeetrilise plaadi elastse pinna diferentsiaalvõrrand.	331
7.4	Näiteid ümar- ja rõngasplaatide paindeülesannetest.	337
7.4.1	Rajatingimused	337
7.4.2	Ühtlaselt jaotatud koormusega ümarplaat	338
7.4.3	Keskel koondatud jõuga koormatud ümarplaat	342
7.4.4	Rõngasplaat	347
7.5	Ümar- ja rõngasplaatide käitumine erinevate koormusskeemide ja toetusviiside korral.	352

7.5.1	Täiendusi alajaotusele 7.4	352
7.5.2	Ümarplaadi paindeülesande lahendeid	355
7.5.3	Rõngasplaadi paindeülesande lahendeid	372
8	Plaatide stabiilsus	382
8.1	Sissejuhatus	383
8.2	Kriitilise koormuse määramine staatilise tasakaalu meetodil	384
8.2.1	Ristkülikplaadi kriitilise koormuse leidmine	387
